

Hidraulikaolajok hazai gyártástörténete

Bobest Éva – Nemesnyik Ákos
okl. vegyész-mérnök – okl. vegyész-mérnök
kenéstechnikai szakértő – kenéstechnikai szakmérnök
MOL Rt. – METRIC Kft.

A hidraulikus erőátvitel munkafolyadékeként a legelterjedtebben alkalmazottak az ásványolaj alapú hidraulikaolajok. Nemzetközi szinten mennyiségileg az iparban alkalmazott kenőolajok közel 60%-át teszik ki. Teljesítményük és választékuk fejlődése párhuzamos a hidraulikus rendszerekével. A 2004-ben centenáriumát ünneplő Komáromi Finomító (MOL Rt.) közel 50 éve fejlesztője és gyártója a hazai hidraulikaolajoknak. Érdekes nyomon követni a gépészeti felhasználói igények és a kenőanyag-gyártás történetének kölcsönhatását, beleértve az utóbbit befolyásoló politikai, gazdasági változásokat is.

Bevezetés

A hidraulikus munkafolyadékok a hidraulikus erőátvitel közegeként alkalmazott folyadékok gyűjtőneve, amelyek lehetnek kőolaj- és növényolaj alapúak, valamint szintetikus eredetűek. Ezekben belül megkülönböztetünk vízmentes (pl. hidraulikaolajok), továbbá víztartalmú (pl. emulziók, oldatok) folyadékokat.

A hidraulikus erőátvitel során, a berendezések működési elvétől függetlenül a munkafolyadékok fő feladatai:

- energiaátvitel a hajtott és hajtó egységek között,
- az egymáshoz képest viszonylagosan elmozduló felületek kenése,
- az energiavesztésekből keletkező hő elvezetése.

A hidraulikus munkafolyadék termékcsoportján belül a legszélesebb körben alkalmazzák a vízmentes, kőolaj-alapú, ún. hidraulikaolajokat. Nemzetközi szinten az iparban alkalmazott kenőolajok közel 60%-át a hidraulikaolajok teszik ki. Az összes kenőanyag-felhasználást vizsgálva a hidraulikaolajok a közlekedési kenőolajokat követik (motor- és hajtómű olajok) volumenben és választékban egyaránt.

A komáromi kenőanyaggyártás rövid története

A továbbiakban vázolni kívánjuk a hazai kenőanyaggyártás, ezen belül is a hidraulikaolajok gyártása és fejlesztése szempontjából a mai napig legfontosabb gyártóüzem, a Komáromi Finomító közel 100 éves történetének alakulását, amelynek döntő szerepe volt abban, hogy hogyan alakult a hazai hidraulikaolajok választéka az elmúlt évtizedektől napjainkig.

Amint ismeretes, a kőolajból – a különböző célra használható gázoktól a folyékony energiahordozókon át a bitumenig – nagyszámú termékféleség állítható elő. E széles termékpalettán belül létezik egy speciális ter-

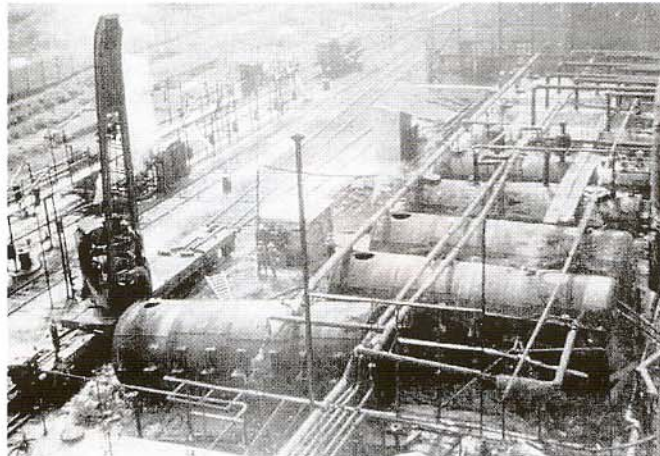
mékcsoport, a kenőanyagok – amelyek bár mennyiségileg csak 1,5–2,0 %-át teszik ki a feldolgozott kőolajnak –; az e csoportba tartozó termékek nélkül a gépek, berendezések működése elképzelhetetlen, azok szó szerint „leállnának”. A kenőanyagok, azaz a kenőolajok és a kenőzsírok sűrűlódás- és kopáscsökkentő hatásuk következtében a gépi berendezések kedvező mozgását teszik lehetővé.

A MOL Rt., a sokak által alkalmazott CARRIER majd MOL kenőanyagok gyártója és forgalmazója a közeljövőben, 2004-ben ünnepli annak centenáriumát, hogy Almásfüzitői Finomítójában (a Komáromi Finomító jogelődje) megkezdődött a termelés, majd a kenőanyagok hazai gyártása.

A Vacuum Oil Company (V.O.C.) of New York, az almásfüzitői kenőolajgyártás megalapítója, 1866-ban alakult elsősorban kenőolajok gyártására és forgalmazására. Neve utal a kenőolajok gyártásánál első ízben alkalmazott és szabadalmaztatott eljárásukra, a légköri nyomásnál kisebb, csökkentett nyomáson végzett desztillációra.

A V.O.C. még a múlt században Európa-szerte igyekezett terjeszkedni, így az Osztrák–Magyar Monarchiában is két finomítót létesített; egyiket a lengyelországi (gallíciai) Czechowitz-Dziedicében, a mai Chechowitzben, a másikat pedig Füzitő-pusztán, a jelenlegi Almásfüzitőn. A gyárépítést 1904-ben kezdték el a vasútállomás és a Duna-part között fekvő területen.

A gyártás tervezésénél a gallíciai paraffinos kőolajat vették alapul. A feldolgozási kapacitást kb. évi 80 ezer tonnában állapították meg. Az üzemszerű termelés azonban csak 1907-ben kezdődhetett el a helyi lakosok külföldön, olajipari szakemberré való képzésének befejeztével.

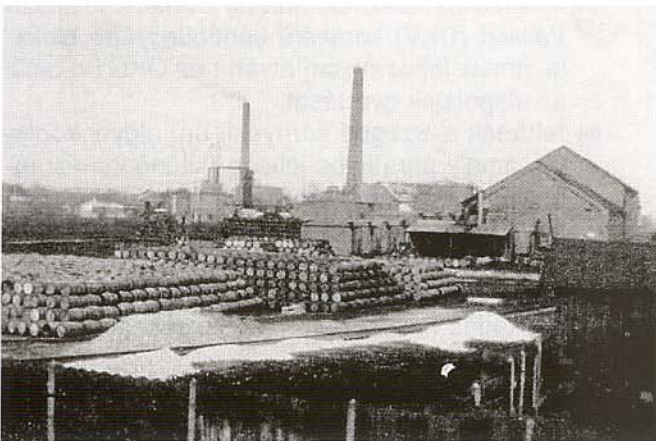
Vacuum Oil Company Rt., Almásfüzitő, desztillációs fekvő kázanok az 1907-ben beindított Almásfüzitői Finomítóban

A beindulást követően már gyártották a márkás „GARGOYLE” védjegyű olajokat a központtól kapott receptúrák szerint saját vagy vásárolt komponensek felhasználásával. A termékek nagyobb része fahordóban került kiszerezésre, a kisebb rész pedig bádognakánban. Ekkor még sem fémhordós, sem tartálykocsis kiszállítás nem volt, ilyen megoldásokat csak a '10-es években kezdtek alkalmazni.

Az első világháború végére a gyár területén gyakorlatilag kőolaj- és kőolajtermék-hiány volt, és a háború és a trianoni béke után az országban is általánossá vált a kőolajhiány. A kőolaj beszerzés és a feldolgozás – a gyár kapacitását 120 kt/év értékre növelve, 1922-ben kissé korszerűsített formában – Almásfüzitőn újból megindult. Sőt, az addig versenyző „nővérek” megegyezvén, a Magyar–Amerikai Petróleum Rt. megszüntette tevékenységét, felszámolta üzleteit és jól kiépített kereskedelmi hálózatát, illetve piacait átadta a Vacuum Oil Co. Rt.-nek, amely ezzel a Magyarország legnagyobb, leg-erősebb kőolajipari vállalatává vált.

A '20-as évek végétől azonban új, igen erős konkurens, a Shell jelent meg a hazai piacon, Csepelen létesítve kenőanyag gyártására is alkalmas finomítót. Vezető szerepének megőrzése érdekében a Vacuum Oil Company a fűzitői gyár továbbfejlesztésére kényszerült. Korszerű, folyamatos rendszerű (csökemencés, kolonnás) atmoszferikus desztillációs üzem építése mellett döntöttek.

A társaság kiváló minőségű, idehaza gyártott és importált termékeit nagy propagandával, amerikai stílusban reklámozta. Márkás termékeket hozott forgalomba. Fogalommal váltak többek között a SPHINX-gépkocsi és -repülőgép üzemanyagok (benzinek), a SUNFLOWER világító petróleum, a GARGOYLE MOBIL OIL, a GARGOYLE AERO MOBIL OIL és az INTAVA kenőolaj illetve kenőzsír sorozatok.

1930-as évek, V.O.C. Almásfüzitő, hordótároló, mögötte balról benzinlepárló, agitátor, paraffinüzem, töltőház és kádárműhely

A második világháború közeledése további fellendülést hozott. Az 1937-ben feltárt hazai (lispei) kőolaj nagyon szerencsés, kedvező összetételű nyersanyag volt. Paraffindús pakurájának párlataiból – paraffintalanítás után – paraffinokat és kiváló minőségű kőolajféleségeket lehetett előállítani. 1943-ban épültek meg a kenő-

olajgyártás szempontjából jelentős vákuumdesztillációs és a nehézpárlatot paraffintalanító üzemek mind a két konkurens finomítóban: Almásfüzitőn és Csepelen.

A háború és a bombázások óriási károkat okoztak a kőolaj-feldolgozó gyárakban is. A lispei kőolajtermelés évenkénti, fokozatos csökkenésére hivatkozva 1948-tól kőolajat nem utaltak ki Almásfüzitőnek feldolgozásra, de a többi finomítóból érkező pakura elegendő alapanyagot szolgáltatott a kőolajtermékek gyártásához. 1948–50 között a kenőolajok termelése már ismét megközelítette a háború előtti termelési szintet. Az államosításokat követően a V.O.C. jogutódjánál, az Almásfüzitői Ásványolajipari Nemzeti Vállalatnál 1950-ben a termelés az előző évekéhez képest már jelentősen emelkedett. A kenőolajok fajtáiban és minőségében az ÁFORT katalógusához igazodtak és igyekeztek a korábbi Gargoyle termékek színvonalát elérni.

1952. július 1-jétől az almásfüzitői gyárat, az összes többi kőolajfeldolgozó vállalattal együtt (pl. Csepel, Szöny, Nyírbogdány stb.) a „nagy” MASZOLAJ (Magyar–Szovjet Olaj Rt.) trösztbe olvasztották be. 1954-ben alakult meg az Almásfüzitői Kőolajipari Vállalat. A lispei párlatokból származó kenőolajok mellett jelentősen növekedett az osztrák kőolajból előállított kenőolajféleségek száma és mennyisége.

V. O. C. Rt. Almásfüzitő, 1944, a finomító bombázások után

Az egymás közelségében és egymásra utaltságban működő Almásfüzitői Kőolajipari Vállalatot és a Szónyi Kőolajipari Vállalatot 1962. július 1-jétől Komáromi Kőolajipari Vállalat (KKV) néven egyesítették. 1966. január 1-jétől a vállalathoz csatolták a nagy múltú budapesti Lardoline Olaj-, Zsiradék- és Vegyigyárat is.

A munkamegosztás célszerűen azt jelentette, hogy Szönyben a korszerű motorhajtóanyagok gyártására, Fűzitőn pedig a kenőanyaggyártás minél jobb eredményeire, gazdaságosságára kellett törekedni. A Lardolineban elsősorban kenőzsírokat és hűtő-kenő folyadékokat gyártottak.

Almásfüzitőn az 1960-as évek második felében a változások felgyorsultak, a KKV kenőanyag termelési profilja jelentős mértékben kibővült. Erre lehetőséget nyújtottak az algyői kőolajból előállítható kiemelten jó minőségű alapolajok, amelyeket már az új, korszerű kenőolajblokk kiépítésével Százhalombattán, a Dunai Finomítóban állítottak elő.

1976-ban épült meg Almásfüzitőn az új kenőzsír üzem, amely lehetővé tette a Budapestről régóta kitelepítésre ítélt Lardoline tevékenységi körének átvételét. Ezáltal a hazai kenőanyagok teljes palettáját gyártották már Almásfüzitőn.

Almásfüzitőn a '80-as években a kenőolaj készterméket előállító üzem rendszereit automatizálták. Megújultak és korszerűbbé váltak a műanyag göngyölegeket gyártó gépsorok és megépült az acéllemez hordókat gyártó üzem.

A MOL Magyar Olaj- és Gázipari Részvénytársaság 1991. október 1-jén jött létre, és az OKGT (Országos Kőolaj- és Gázipari Tröszt) tagvállalatainak egy részét tömörítette integrált nemzeti olajtársaságként működő részvénytársasági formába. A Komáromi Kőolajipari Vállalat, MOL-on belüli szervezeti egységként, Komáromi Finomító lett.

Az 1994-es év a MOL-on belüli újabb nagyobb szervezeti változás éve, amelynek során a hatékonyabb működés érdekében kialakulnak az üzletágak, s így jön létre többek között a Kenőanyag Üzletág is. Ez a szervezeti átalakulás ismét lehetővé tette a kenőanyag gyártó- és kereskedelmi rendszer kialakítását egy, a teljes innovációs láncot magában foglaló szervezetben. A teljes MOL Rt. értéklánc 1998–2000. évi felülvizsgálatát követően a Komáromi Finomító újra nagyobb gyártási önállóságot kapott és alaptevékenységére koncentrálni folytathatja a gazdaságos termék előállítását.

A hazai hidraulikaolaj választék kialakulása

A '30-as években a kor igényeinek megfelelő legmagasabb műszaki színvonalú kenőanyag választékot – az előzőekben említett neves külföldi cégek tulajdonában lévő korszerű finomítóknál – Almásfüzitőn (Vacuum Oil Company Rt.) és Csepelen (Shell Rt.) – gyártották.

Ez idő tájt még nem gyártottak kizárólagosan hidraulikákhoz alkalmas hidraulikaolajokat, hanem a cirkulációs kenési rendszerek gőzturbina olajoknak nevezett sorozatait ajánlották a hidraulikákhoz is. Ilyen termék volt a V.O.C. Gargoyle DTE sorozata és a Shell B sorozata.

A kőolajfeldolgozó ipar állami tulajdonba vételét követően az addigi külföldi termékeket saját fejlesztéssel kellett kiváltani, alapozva a korábbi évtizedes gyártási tapasztalatokra.

A hazainak nevezhető cirkulációs kenőolajokat – beleértve a turbina- és hidraulikaolajokat – ez időben a Csepeli Finomító állította elő a kitűnő minőségű paraffinos típusú lispei alapolajokból. Ekkor kerültek hosszú évtizedekre a hazai kenőolaj választékba a T-jelű (az 50 °C-on kb. 20, 30 és 40 cSt viszkozitású tagok) majd a TA-jelű (20 és 30-as), úgynevezett gőzturbina olaj sorozatok. Az utóbbiak már tartalmaztak oxidáció- és korróziógátló adalékokat, ún. inhibitorokat, erre utal a rövid jelben az „A”.

Akkoriban bővült az ÁFORT kézikönyvek választéka, több, a hidraulikaolajok családjába sorolható új termékkel: Lökhardtóolaj és Hydromatic olaj.

Az '50-es évek végén az ipari olajokon belül a Magyar Kőolajtermékek Kézikönyve már az alábbi termékcsoportokat különbözteti meg:

- szerszámgépek és hidraulikák olajai,
- gőzturbina olajok.

Kb. 1958-tól számítható, hogy az előbbieken említett T-sorozatot (20, 30 és 50-es tagokkal) nevezték szerszámgép- és hidraulikaolajoknak. Hidraulikaolaj megnevezés alatt ekkor jelent meg a Hidromobil olaj (HO–20), amely ugyancsak adalékolt volt és elsősorban a hidrodinamikus üzemű, automatikus sebességváltókhoz ajánlották.

A '60-as évek elején a szerszámgép- és hidraulikaolajok T-sorozatai is „kettéválnak”. A T-sorozat marad a szerszámgép-olajok, de kibővített jellemzőkkel (pl. habzási hajlam). Ekkor kerülnek hazai piacra a „különleges hidraulikaolajoknak” keresztelt, HIDRO néven népszerűvé vált sorozat tagjai (20, 30, 45-ös tagokkal). A HIDRO-sorozat már az ún. szovjet kőolaj alapon készült, a korabeli hazai hidraulikák kenőolaj elvárásaihoz igazodva mély (–10, –25 °C) dermedésponttal és min. 80-85-ös viszkozitási indexszel.

A gépjármű hidraulikákhoz ekkor jelentek meg a nagy adalékolási szintű, az évtizedek során ugyancsak nagy ismertségre szert tett Hidrofluid olajok (A és B). Az „A”-t, amely a G.M. A Suffix Typ A előírását modellezte, elsősorban a gépjárművek automatikus sebességváltóban, míg a „B”-t erőgépek, pl. mozdonyok nyomaték-váltóiban alkalmazták sikerrel.

Miután az OKGT döntött a Csepeli Finomító leállításáról, 1964–1969 között a Komáromi Kőolajipari Vállalatnak (KKV) kellett fokozatosan berendezkednie, többek között az előzőekben felsorolt ipari olajok gyártására is.

A '60-as évek második felében a hazai és ezen belül a komáromi kenőanyaggyártást alapjaiban befolyásoló változások voltak a következők:

- elkészült a százhalombattai Dunai Kőolajipari Vállalat (DKV) korszerű kenőolajgyártó blokkja, amely fokozatosan átvette az OKGT-n belül az alapolajok gyártását,
- feltárták a Szeged környéki, ún. algyői kőolajat, amely paraffinos jellege (kitűnő kenési tulajdonságok) miatt európai viszonylatban „unikum” volt és az napjainkban is,
- megkezdődött a felhasználói igényeknek megfelelő korszerű kis kiserelésekre való berendezkedés (kezdetben főleg közlekedési kenőanyagoknál).

A KKV a '70-es évek első felében mint a hazai kenőanyagok egyedüli gyártója és fejlesztője algyői kőolaj alapon „megújította” a teljes hazai ipari olaj választékát. Nagy jelentőséggel bírt a felhasználók szempontjából az ISO VG viszkozitás osztályozás (40 °C-os középviszkozitás) összes ipari olajra való kiterjesztése – elsőként a „szocialista blokk”-on belül –, továbbá a még kötelezően előírt, ún. KGST-szabványoknak az élenjáró amerikai, angol és német (ASTM, IP, DIN) vizsgálati módszerekkel és minőségi előírásokkal való kiváltása.

Mindezen szempontok – a nemzetközi színvonal – nemcsak az import kenőanyag beáramlásának szabtak

gátat, de jelentős mértékű kenőolaj-exportot is lehetővé tettek, ami a '70-es években a gazdaság „dollár-éhsége” idején nagy jelentőséggel bírt.

A teljesség igénye nélkül csak felsoroljuk az e korzakhoz ('70-es évek első felétől) tartozó nagy horderejű gyártmányfejlesztéseket:

- HIDROKOMOL HV-sorozat
- HIDROKOMOL U-sorozat (7-tagú)
- HIDROKOMOL D (32, 46, 68) (detergens hatású)
- TRAKTOR-HIDRAULIKA OLAJOK (TRAKTOL JD és IKR)

A '90-es évektől, amely már gyakorlatilag egybeesett a MOL Rt. létrejöttével, a hidraulikaolaj választék alapjában nem módosult, fejlesztésük elsősorban a felhasználói igényeknek megfelelő minőségfinomításra hidraulikus gépgyártói elfogadások, jóváhagyások megszerzésére, alkalmazástechnikájuk, valamint szervizelésük továbbfejlesztésére, erősítésére irányult.

Ebben az időszakban került sor a HL teljesítményű, korróziós és oxidációs inhibitor tartalmazó hidraulikaolajok követelményrendszerének nemzetközi előírásokhoz történő illesztésére, a Hidrokomol P sorozat műszaki előnyöket (élettartam, öregedéssel és vízzel szembeni ellenálló képesség növelése, szűrhetőség javítása) hozó minőségfejlesztésére. A Hidrokomol U sorozat olajainak kiváló minőségét Cincinnati Machine és Denison jóváhagyásokkal támasztottuk alá, megfigyelve a szakmai körökben napjainkban a legszigorúbbnak tartott Denison HFO előírásoknak.

MOL Rt. Kenőanyag Üzletág, 1990-es évek közepe, a CARRIER kenőanyagok választéka

Erre az időszakra esik a környezetvédelmi szempontok fokozatos előtérreése is, amely a kenőanyag fejlesztés terén többek között az ún. környezetbarát (Umweltfreundlich, biodegradable stb.), biológiailag az ásványolajnál gyorsabban lebomló, alternatív alapolajon (növényi olajok, szintetikus észterek stb.) előállított, ún. bio-hidraulika olajokra vonatkozott.

A MOL Rt. környezetbarát hidraulikaolajai BOKOM-HID néven 1995-ben kerültek forgalomba, és 1997-ben elnyerték a hazai „környezetbarát termék” védjegyet. A hazai hidraulikaolaj felhasználás változását (mennyiségi és minőségi) a táblázat szemlélteti.

A hazai előállítású kenőanyagok – ezen belül a hidraulikaolajok – felhasználása 1980–1992 között

Felhasználás (E t/%)	1980	1985	1988	1990	1992*
Összes kenőanyag	165197	160790	166053	135367	87850
<i>ebből ipari olajok</i>	53912/33	53326/32	51238/31	39216/29	23274/27
<i>ebből hidraulika olajok</i>	27851/51	31660/63	32315/63	25680/65	16330/70
HL (Hidro-sorozat)	15597	17804	15747	10478	6628
HM (HLP) (HIDROKOMOL P, U)	7932	12612	15351	16024	9032
HV (HVL) (HVU)	82	500	929	1008	511

Összefoglalás

Az iparban alkalmazott hidraulikus üzemű berendezések nagy száma következtében a hidraulikaolajok szerepe a kenőanyagokon belül döntő jelentőségű. A hazai kenőanyaggyártás közel 100 éves történetében a hidraulikaolajok fejlesztését és gyártását mindig kiemelten kezelték.

Az utóbbi évtizedekben - köszönhetően az algyői kőolaj kitűnő kenési tulajdonságainak - nemzetközivé fejlődtek hidraulikaolajaink.

Irodalom

- [1] Dr. Kántor I.–Bobest É: A komáromi kenőanyag gyártás 90 éve 1907–1997, Jubileumi vállalati kiadvány (183. oldal)
- [2] ÁFORT, ÁFOR, KKV, MOL Rt. Kenőanyag termékismertető (1950 és 1995 között)

* 1999-ben az összes hazai hidraulikaolaj felhasználás (belföldi és import) 14–15 e t volt, ebből a MOL Rt. részaránya kb. 60 %